

Међутим, интереси српског народа у целини и посебно Социјалистичке Републике Србије могу се далеко животиње формулисати на плану друштвеног прогреса.

Истакла бих следеће елементе:

1. Борба за политички јаку, самоуправну, несврстану социјалистичку Југославију засновану на равноправности и слободи, тј. моћи непосредног утицаја радних људи на политички живот и међунационалне односе, што осигурава безбедност југословенске социјалистичке заједнице, њен свестрани друштвени прогрес и пуну националну равноправност оних делова српског народа који не живе у оквиру социјалистичке Републике Србије.

2. Демократизација политичког система и самоуправно организовање СР Србије на основи деетатизације републичког, покрајинских и општинских центара, односно њихово претварање у демократске друштвено-политичке заједнице, што омогућује продубљивање интернационалистичког савеза српског народа са народностима у саставу СР Србије и обезбеђује доминацију интереса радничке класе и радних људи.

3. Ослобођењем од савезног етатизма и економско политичких притисака који су до сада чињени према Републици и њеним народима СР Србија стиче већу могућност да изрази своје интернационалистичко друштвено биће и да се у пуној мери сопствених моћи посвети решавању основних проблема свог прогреса, међу којима су: економско-социјални развој и рационална инвестициона политика; научно-технолошки прогрес и економско-производна и друштвено-политичка интеграција; интегрално и ефикасно самоуправљање, укључујући и скупштински систем; радикална промена квалификационе структуре, људских потенција удруженог рада и свестрано јачање друштвене моћи радних људи.

Стога је изузетно важно да се у текућој дискусији посвети пажња уочавању непосредних и перспективних интереса СР Србије на основама несумњивих тенденција и неминовности савременог друштвеног прогреса у нашој земљи.

Др Стеван Борћевих: О ИЗБОРУ ПРЕДСЕДНИКА РЕПУБЛИКЕ ПО АМАНДМАНУ XXXVI

Предмет мог излагања биће Амандман XXXVI који се односи на могућност избора Јосипа Броза Тита за Председника Републике и поред новопредложене институције Председништва СФРЈ.

Већ више од три деценије име Јосипа Броза Тита исписано је на застави југословенског револуционарног покрета. У остварењима и искушењима југословенских народа уткан је његов живот, мисао и допринос. Навешћу нека од тих достигнућа, нама свима добро позната:

Организационо и идејно јачање Комунистичке партије Југославије у годинама пред други светски рат и њена припрема за судбоносне дане који су наилазили.

Народноослободилачки рат од 1941. до 1945. године и његове тековине; стварање Федеративне Народне Републике Југославије.

Допринос борби за равноправне односе између социјалистичких земаља и одбрана независности наше земље.

Увођење и почетак развоја радничког самоуправљања у Југославији.

Радикална промена у положају државне безбедности у друштвено-политичком систему наше земље; развој људских слобода.

Свакако да ће историја можда додати овоме још нешто, као и проценити околности и услове у којима је ово постигнуто, као и дати праву оцену мере и димензија личног доприноса, али и доприноса у томе осталих сарадника, Савеза комуниста, а пре свега народа Југославије.

У Уставу од 1963. године, у члану 220. став 2. имамо следећу одредбу: „За избор на положај Председника Републике нема ограничења за Јосипа Броза Тита”. Иначе, у првом ставу истог члана предвиђена је могућност највише два узастопна избора од по 4 године за ову функцију. По мом мишљењу ова одредба, тј. став 2. овога члана значила је узмак демократске југословенске јавности, Савеза комуниста Југославије и највиших југословенских руководиоца. Она је политички цењено неоправдана, правно неодржива. Њена садржина је несаслагасна духу самоуправног друштва у Југославији, које је Устав инаугурисао, развијао и утврђивао. Она је супротна освештаном демократском уставном начелу да су сви грађани пред законом једнаки. Можемо рећи да су овакве одредбе у уставима изузетно ретке, и више од тога, не тако добро примљене. С друге стране, испуштена је шанса да се и овде примером покаже да Устав подједнако обавезује све.

Полазећи од историјске улоге Јосипа Броза Тита, Амандман XXXVI даје могућност Савезној скупштини да га на предлог скупштина република и покрајина изабере за Председника Републике за време од пет година. Установа Председника Републике се у уставном систему оставља и даље важећом, да би се досадашњи Председник Републике поново изабрао за Председника, мада она, сама по себи, није у складу са замишљеним и предложеним Председништвом СФРЈ. Престајањем пак важења овог XXXVI амандмана, што се временски не одређује, Председништво СФРЈ преузима права и дужности Председника Републике.

Могу се наћи вишеструки разлози за овакво, превасходно политичко решење. Амандман XXXVI у свом првом ставу то изричито набраја. С наше стране можемо ту додати и одређени коментар. Полази се од тога да је личност Јосипа Броза Тита материјализована у резултатима наше народнослободилачке борбе, нашег досадашњег развојка у целини. Она је, да се тако изразим, генерално узевши, инкарнација тог покрета, нераздвајно везана са хтењима и надањима југословенских народа. Досадашњи његов ауторитет у земљи и иностранству је велики. У свету се Југославија поистовећује са његовим именом. Све спољне рачунице на рачун даљег постојања југословенске државе за време док је он на челу југословенске државе су и при самој помисли осуђене на пропаст. Иако је јасно да нови услови траже свуда промене, па и на самом највишем врху, његов избор се сматра сам по себи разумљивим, једном речју, оставља се њему да сам оцени када је време да уступи место другима. У времену наших потешкоћа и неизвесности обични људи верују да ће договора и јединства бити бар док је он присутан.

Међутим, мора се такође рећи да се сада много чешће међусобно разговара о опортунитету овог поновног избора. Све ово пак не износи се јавно, ова тема је и даље табу тема за јавност.

У вези са овим амандманом изнео бих следеће:

Прво, не искључујем могућност да се у оквиру једног политичког покрета објективно могу давати оцене о савременицима који су на власти. Али бих пре свега избегао да се то чини у уставном тексту. Историји припада то право да цени историјске заслуге појединаца. Понављам, нисам уверен да је то место баш у Уставу. Уставне одредбе морају бити изнад личности.

Друго, имам утисак да је ово задржавање и самих изгледа на промену на самом врху државе, хтело се то или не, објективно успорило остало нормално обнављање кадрова у деценију шездесетих година, да би се тек пред IX конгрес и на самом IX конгресу СКЈ учинио најзад нужан корак. Али, то успоравање нормалних промена имало је још како одраза на рад у органима у федерацији, републикама и у комунима.

Треће, у вези са овим што сам говорио напред, мислим да се већ пуну деценију налазимо у друштвеноекономским условима у земљи, у фази технолошке револуције у свету, када је више него потребан сконцентрисан рад да се одговори теоретски и идејно на ове нове појаве. Понуђена решења су парцијална и не задовољавају потребе тренутка. Бележимо често неуспехе у економским реформама, хипотека погрешних ранијих потеза нас притискује. Шездесетих година смо бучно на основу статистике Уједињених нација прокламовали да имамо највиши раст привреде у Европи, и шире, мада је тај раст био привидан, а праве резултате беремо сада: велики кредити и дугови у иностранству, расцепканост и неинтегрисаност предузећа, рад подигнуте индустрије са далеко мањим капацитетом него што је то могуће. А овом стању добрим делом су допринели пре свега политички врхови и недостатак јасних визија о стварним нашим потребама и могућностима данас у свету.

Четврто, постоје такозвана стечена права, да се тако изразим, везана за Брионе и саму личност Председника Републике, до којих јавна дебата не досеже. Мислим на целокупни склоп околности, у којима наша јавна критика не може реалније и објективније да цени наше успоне и слабе тачке.

Постоји већ дуго година велика концентрација функција и моћи у једној личности, што истовремено омогућује јединствени правац политике. То је иначе добро, али то има и своје наличје. Има арбитрности, не дају се одговори на сложена питања данашњице. На једној страни жели се самоуправно друштво, а на другој сам врх није подређен том самоуправном друштву.

Такав свет за себе радне масе Југославије не могу да прихвате. Тешко је, на пример, оправдавати потребу за одржавањем седница, форума или било којих других тела на Брионима. Само место није битно, већ је битно то што се ствара једна посебна атмосфера у вези с тим.

О свему овоме требало је говорити приликом доношења Устава 1963, као и приликом поновног избора Председника Републике 1967. године. Али, мора се признати да тада није било погодне атмосфере за овакав разговор.

У вези са нашим данашњим стањем, рецимо, тешко је примити оцену како је наш менталитет такав да смо се споречкали, као што је изјављено на једном недавном скупу. Мада је то, може се рећи, речено узгредно, ипак никоме и не пада на памет да подвргне критици једну такву оцену, што није тешко, јер сувише боде очи. Ради се нормално о много дубљим разлозима.

Има различити призивак на пример у оцени каква треба да буде дискусија о уставним амандманима у року од десетак дана на два највиша форума — на Председништву СКЈ и Савезној конференцији ССРНЈ. Сигурно је да такве критичке примедбе могу да се дају и за многе друге ствари у нашој прошлости и сада.

На крају бих закључио.

Прво, сигурно је да све ово није од кључног значаја, нити је оно битно о чему би требало говорити на овоме месту. С друге стране могуће је, с обзиром да немамо увид у целокупност односа у земљи као и у свету, да је ово даље задржавање функције Председника Републике нужно, у чему ја не делим мишљење, те да представља реалан државнички потез, а да промене ради промена не треба вршити.

Друго, за мене је нормалније да Председништво Социјалистичке Федеративне Републике Југославије почне да функционише одмах у својству колективног представљања СФРЈ. Ако је предлог добар и изражава наше политичке, историјске и економске околности, оно ће добро функционисати. Није нужно да се уходава. Извесно задржавање ових промена има негативну страну у неизвесности, у ишчекивањима. Има се утисак да се нешто хоће што више да продужи, да овековечи, а треба веровати у то да покрети налазе излаз суочени са стварношћу, да нови услови дају нове људе који се са много више одговорности прихватају да даду свој допринос у новим историјским периодима. То исто важи и за народне масе када се осете одговорним за своју сопствену судбину. Уосталом, познато је да утицај појединаца има и своје границе. У нашој конкретној ситуацији могло би се и са функције Председника Савеза комуниста Југославије утицати на ток развитака.

Треће, мислим да је била својеврсна шанса да се 1963. године, а и сада, да један допринос о односима вођа, руководећих људи, партије и народа у социјалистичким земљама. За сада, уколико нам је познато, смена највиших функционера у социјалистичким земљама је уско везана са променом курса у партији и израз је конфликтних ситуација, сем у случајевима смрти или болести. У листу крупних потеза могао је да се упише и овај о нормалној демократској смени. Она ће бити само потврда јачине система и само тако би се могла тумачити. Истовремено то би био допринос за међународни раднички покрет, а нема сумње да се у модерним и развијеним друштвима на Западу, уколико би социјализам побеђивао, не може ни помислити да би поједине личности могле остајати тако дуго на власти. А ја мислим, да ми имамо услова да наше југословенско друштво процењујемо и са тог становишта, тј. да желимо да оно буде модерно, демократско, социјалистичко друштво.

Др Михаило Бурић: ОДГОВОР ЛАЖНОМ СВЕДОКУ

Мораћу да прекинем овај наш маратонски и помало већ драматични солилоквиј једном полемичком упадицом. То може унети неко освежење у ситуацију у којој се налазимо, али надам се не и неозбиљност. Можда би то могао да буде почетак друге серије ових наших састанака.

Не желим да полемишем с друговима Печујлићем и Ваџићем, који су данас поменули моје име осврнувши се на моје излагање од прошлог четвртка, иако бих, разуме се, имао да кажем много шта и њима двојници, поготово овом другом, који, на жалост, многе ствари није разумео. Да сам ја на Ваџићевом месту, пре бих се питао како то да један човек таквих, поменутих, струка мисли баш тако како мисли, него што бих се одмах самоуверено ограђивао од његовог гледишта. Јер није ствар у томе да ја сводим данашње наше неприлике на једну, националну димензију, већ ја само откривам то свођење, ја само показујем да је садашња националистичка помахниталост најнижа, најжалоснија тачка срозавања овог друштва. Нисам ја ништа свео на једну димензију, већ су то учинили други, пре мене и независно од мене. Моје указивање је, заправо, протест против тог свођења. Али, то није оно због чега сам се јавио за реч.

У ствари, полемисаћу с једним говорником који ме је на прошлом састанку оклеветао не поменувши моје име. Тај говорник се зове Јанковић.

На прошлом састанку нисам инсистирао на томе да одговорим Јанковићу и одбацам од себе његове инсинуације. Сматрао сам да је друг Стојановић углавном рекао све што је потребно, па нисам хтео да придајем превелику важност човеку који је у свом животу заступао тако различита мишљења и прихватао се тако различитих служења. Међутим, разговори што сам их јуче и данас водио с неким колегама уверили су ме да сам погрешно што нисам одмах узео реч. Изгледа, наиме, да су неке ствари овде остале нејасне у вези с том Јанковићевом инсинуацијом.

Разуме се да ја не сматрам за потребно да се браним и доказујем да нисам националист. Верујем да многи од вас, ако не сви, добро знају моје основно животно опредељење и да су у оном излагању од прошлог четвртка видели управо потврду тог мог основног опредељења. Само човек без трунке свести и савести може назвати националистичким протест против национализма, само човек без трунке историјске одговорности може назвати штетним и опасним указивање на нужност политичког односно државноправног повезивања српског народа у ситуацији у којој се подижу државне границе између његових појединих делова. Не знам хоћемо ли се икад ослободити напасти таквог наопаког мишљења. Али, то да је тако нешто уопште могућно, да се тако нешто може јавно казати без икаквих последица, јасно показује да живимо у посувраћеном свету: оно што је нормално, сматра се чудовишним, а оно што је чудовишно, прихвата се као нормално. Но, не бих хтео да даље говорим о беди и притворности данас толико распрострањеног демагошког оптуживања за национализам управо оних који му се супротстављају.

Исто тако, не бих хтео да коментаришем Јанковићево безумно објашњење, заправо правдање усташких злочина. Не знам које су те силе

којима овај човек замишља да може служити таквим накарадним и наказним истрчавањем.

Има само једна ствар у Јанковићевом излагању о којој бих овде хтео нешто да кажем како бих разобличио лажну ученост овог историчара и како нико од вас не би остао у заблуди око тога да је Јанковић тобоже открио некакву слабу тачку у мом закључивању. У питању је лондонски уговор. Да се добро разумемо: ја нисам ништа градио на лондонском уговору. Поменуо сам тај уговор да бих се супротставио неким схватањима која су код нас у последње време веома раширена а по којима српски народ у овом тренутку нема никаквог већег интереса за одржавање Југославије него други јужнословенски народи. Тврдио сам да је српски народ много више заинтересован за ову земљу, па сам, у вези с тим, указао на лондонски уговор да бих вас подсетио на једну занимљиву околност, да бих вам предочио колико је српском народу још за време првог светског рата било стало до ослобођења свих јужнословенских народа од тубинске власти.

Насупрот мојој оцени лондонског уговора, Јанковић је пре неки дан рекао да је лондонски уговор био тајни уговор, да српска влада није знала за њега и да, према томе, није ни могла ништа великодушно одбацити.

У циљу разјашњења, ево неколико најосновнијих појединости на којима раније нисам хтео да се задржавам. Лондонски уговор је закључен 26. априла 1915. и био је, доиста, тајни уговор. Тај су уговор закључили савезници с Италијанима како би приволели Италију да ступи у рат. Али овај уговор није остао непознат српској влади. За њега је она дознала већ сутрадан. Штавише, већ осмог дана после његовог закључења, тачније 4. маја 1915., српска влада је уложила оштар протест код савезничких влада. Листа онога што је тим уговором било нуђено Србији, добро је позната. Из „Енциклопедије Југославије“, ако не већ из неких темељнијих студија, свако се може лако обавестити о томе какве је све одредбе садржавао тај уговор. А великодушност на коју сам упозорио онда кад сам поменуо одбацавање тог уговора, огледала се између осталог или, можда, најпре у томе што српска влада никако није хтела да пристане на припајање Далмације Италији, што су савезници учинили да би придобили Италију. Ни говора о томе да је српска влада хтела да приграби што веће територије како би задовољила неке своје болесне амбиције за поробљавањем других народа, као што је Јанковић накарадно приказао целу ову ствар. Треба ли још да додам да се Независна Држава Хрватска веома лако сложила с тим да Далмација припадне Италији, да је, дакле, једна назови самостална хрватска влада пристала на нешто што српској влади није пало на ум да може прихватити.

Ето то је та не баш сасвим безначајна околност на коју сам у овом тренутку хтео да вам скренем пажњу, просто зато да би се боље разазнало ко овде шта говори и у име чега говори.

(*) Попис становништва 1961, VI, XXIX, 1967.

Др Вера Петрић: О ЈЕДНОМ ПОДАТКУ И ЊЕГОВОМ ТУМАЧЕЊУ

Желим другови да одржим тон који је до сама превладавао у нашој дискусији. Указујем на податак који је овде нетачно изнет у дискусији проф. Бурића првога дана, а односи се на 40 процената српског становништва који живи ван матице или ван територије СР Србије. Једини извор који је могућ и који је нама доступан су публикације Савезног завода за статистику, у којима је приказана структура народности по републикама и у укупности. Срба у СР Србији има укупно 73,1%, што значи да преостали део живи ван територије СР Србије, што би изнело 26,9%.

БУРИЋ:

Ја сам рекао — у ужој Србији.

Ја нећу да улазим у даље збрајање и пребројавање. Бурићево негирање „административних“ граница, и његов захтев за политичким границама или политичким интегритетом и идентитетом Срба би значио поход на границе у целини. Никаква боља решења тиме не би добили, јер и других народа и нација има ван својих матичних република, нпр. 22,2% Хрвата живи ван СР Хрватске, а 77,8% у Ср Хрватској.

Да ли можемо не признавајући ове границе њих учинити бољим, велико је питање. Мислим да се може звати у такав поход само онда ако се жели поновити трагична историја коју смо имали, да се жели поново ући у грађански рат и да се жели негирати све што се постигло, у немогућности налажења бољег и срећнијег излаза и решења. Скретање ове дискусије на националистичке позиције уношењем само једног и то нетачног податка, показује довољно шта се оваквим анулирањем постојећих граница жели да постигне.

Друго, у досадашњој дискусији, помињући усташке геноциде, нико се са њима није слагао, нити их је одобравао. То је мој утисак. Само желим да кажем да је у овој земљи било и других геноцида осим усташких. Хоћу да кажем да и овде међу нама има припадника нација које су доживеле тај геноцид. Мислим да четничке злочине и масакр муслиманског становништва ми ни у чему не разликујемо, већ их изједначујемо са осталим који су чињени на тлу Југославије од фашистичких окупатора и квислиншких формација.

Кад је геноцид у питању он је довољно означен, обележен, проучен, оцењен и политички и научно, да би сада, после толико година правила неке разлике међу њима.

Као Српкиња не сећам се погођеном, нити мислим да ико може да се осети погођеним што су се изједначавали такви геноциди. Напротив, сматрам да је снага управо Комунистичке партије Југославије и била у томе да нађе заједничку платформу борбе у ослободилачком рату народа Југославије за излазак из братоубилачког рата и за превазилажење на новим друштвеним основама свих невоља и несрећа у заједничком животу у старој Југославији на основама нетрпељивости и неравноправности како социјалне тако и националне. Данас је тренутак, ако се ми већ прошлости сећамо да је бар критички оцењујемо и да извесне поуке из ње извучемо.

*Др Александар Балгић: НЕКА ЗАПАЖАЊА У ВЕЗИ
СА НАЦРТОМ УСТАВНИХ АМАНДМАНА*

Поводом Нацрта уставних амандмана, за сада би се само задржали на извесним ставовима из уставних амандмана XXI, XXII и XXIX. То су ставови који се односе на друштвене договоре и самоуправне споразуме, с једне стране, и надлежност федерације у области уређивања самоуправних и других друштвено-економских односа радних људи у удруженом раду, с друге стране.

1. Друштвено договарање и самоуправно споразумевање односно друштвени договор и самоуправни споразум су две нове правне категорије, односно институције које се уводе у наш уставно-правни систем, као регулативни инструменти који одговарају развоју нашег самоуправног друштва и тенденцији одумирања државне законодавне интервенције у одређеним областима друштвеноекономских и самоуправних односа, заснованих на друштвеној својини и удруженом раду.

То се изражава и у Нацрту уставних амандмана, нарочито амандманима XXI и XXII, у којима се уставно-правно друштвени договор и самоуправни споразум утврђују као средство за уређивање друштвено-економских и самоуправних односа удружених радника у своје радне заједнице. С друге стране, треба додати да већ данас Основни закон о радним односима (чл. 4) и републички закон о радним односима (на пр. закон о радним односима СРС и закон СРБиХ (регулишу делимично самоуправни договор односно самоуправни споразум (не и друштвени договор).

Према томе, начелно, не би се имало шта да примети Нацрту уставних амандмана, у погледу постојања, установења и потврде друштвених договора и самоуправних споразума.

Међутим, чини се да би се могло истаћи следеће запажање. У нашој правној теорији, законодавству и пракси недостаје један општи став (правни документ) у коме би начелно и оквирно али на систематски начин и у целини била обрађена и утврђена основна решења по кључним питањима у области друштвеног договора и самоуправног споразума као правних института за уређивање (нормативно) међусобних односа удружених радника. Отуда, могла би се прихватити сугестија да би у текстовима амандмана XXI и XXII (или у посебном амандману) требало издвојити ставове о друштвеном договору и самоуправном споразуму, као општим институцима за уређивање самоуправних и других друштвено-економских односа радних људи. Тако би се у тим посебним ставовима могли наћи основи и елементи: за појамно разликовање друштвеног договора и самоуправног споразума, за одређивање предмета и садржине друштвеног договора и самоуправног споразума, субјеката-учесника договора односно споразума, начела процедуре у закључивању друштвеног договора и самоуправног споразума, за утврђивање природе ових инструмената и за њихово правно дејство (обавезност), последице и однос друштвеног договора и самоуправног споразума, с једне стране, и њихов однос према закону и општим актима организација удруженог рада, с друге стране, као и за још друга питања у вези са овом материјом.

На тај начин би се могла изградити општа и оквирна друштвено-политичка и правна концепција друштвеног договора и самоуправног споразума као специфичних уставно-правних категорија нашег самоуправног друштвено-правног система, са посебним обележјима и местом у овом систему.

У прилог овога могу се истаћи следећи ставови у експозеу Милентија Поповића, председника Заједничке комисије свих већа Савезне скупштине за уставна питања, на заједничкој седници свих већа од 29.III. 1971.: — „уставни амандмани успостављају као битни елеменат за реализацију самоуправних односа — самоуправно споразумевање и друштвено договарање”, који „представљају конститутивне елементе Устава, односно нашег друштвеног уређења”, те „самоуправно споразумевање и друштвено договарање треба да замене државу где год је то данас објективно могуће у систему проширене репродукције и целокупне друштвене репродукције”, што представља и „деетатизацију друштвено-економских односа и живота у целини”.

2. За нека од напред наведених питања могу се наћи извесни елементи или наговештаји решења у предложеним уставним амандманима XXI и XXII, као и у већ постојећим законским текстovima. Међутим, могло би се приметити да би то представљало само делимично, непотпуно или фрагментарно захватање материје из области друштвених договора и самоуправних споразума, а не системско решавање у оквиру свеобухватне обраде ових института. Тако, из предлога уставних амандмана могло би се предпоставити или бар добити утисак да они полазе од друштвених договора и самоуправних споразума као већ утврђених и датих института за уређивање друштвено-економских и самоуправних односа, мада данашњи текст Устава о њима не говори, нити их установљава, а постојеће законодавство садржи само нека решења, и то, углавном, формално-правне природе у овој области.

С друге стране, извесни ставови у амандманима XXI, XXII нису довољно јасно изражени и правно прецизирани у погледу основних елемената и обележја друштвеног договора и самоуправног споразума. Тако у предлогу амандмана XXI, тач. 3, став 3 и тач. 4, став 1, стоји да друштвени договор, којим се утврђује зајемчена висина личног дохотка као и других права радног човека, закључују радни људи у организацијама удруженог рада, синдикалне организације и органи друштвено-политичких заједница, односно да самоуправни споразум о основима и мерилима расподеле личних доходака закључују о томе радни људи организације рада са радним људима у другим организацијама, односно и са синдикалним организацијама или и органима друштвено-политичких заједница. Из текстова ових ставова излази да нема никакве разлике између друштвеног договора и споразума у погледу субјеката-учесника у закључивању ових инструмената. Међутим, из амандмана XXII тач. 1, став 2. може се закључити да самоуправни споразум закључују само радни људи у организацијама удруженог рада, што се потврђује и у тач. 9, став 1, овог амандмана, док друштвени договор према ставу 2, тач. 9, међусобно закључују друштвено-политичке заједнице односно њихови органи или ове заједнице, синдикалне организације, привредне коморе, односно друге опште асоцијације удруженог рада, као и интересне заједнице, што значи без учешћа радних људи у организацијама удруженог рада (у радним организацијама).

Поред тога, из формулације става 2, тач. 1, амандмана XXII могло би се предпоставити да међусобне односе у организацијама удруженог рада уређују удружени радници *само самоуправним споразумом* на основу њихове равноправности. Међутим, према тач. 9, став 1, истог овог амандмана, самоуправни споразум који закључују организације удруженог рада или друге самоуправне организације — обавезују само оне организације које га закључе, односно прихвате. Према томе, за оне организације које нису закључиле или нису приступиле самоуправном споразуму, за њих саме споразум није обавезан, тако да се имају примењивати одредбе статута и других аката ових организација за уређивање унутрашњих међусобних односа у свакој од њих. Отуда, међусобни односи у организацији удруженог рада не уређују се само самоуправним споразумом већ и статутом и општим актима сваке радне организације. Због тога мислимо да би у овом смислу требало формулисати став 2, тач. 1, амандмана XXII.

Отуда, свакако би било препоручљиво да се овај несклад у текстовима отклони, било да се прихвати да у закључењу друштвеног договора и самоуправног споразума суделују као субјекти исти учесници или различити, тј. да се прецизно одреди који су учесници у закључивању друштвеног договора, а који у самом споразуму (овај споразум би закључивали међусобно само организације удруженог рада или друге самоуправне организације).

3. Исто тако, што се тиче обавезности закљученог друштвеног договора, односно самоуправног споразума за учеснике који су их закључили, мислимо да ова обавезност проистиче из самог учествовања у њиховом закључивању, те то није потребно ни истицати. Међутим, поставља се питање да ли друштвени договор може непосредно да обавезује организације удруженог рада, односно друге самоуправне организације у случају ако би га прихватиле. Управо, на који начин оне прихватају друштвени договор: да ли тиме што закључују међусобно самоуправни споразум на основу друштвеног договора, или без овога споразума, путем непосредне примене друштвеног договора.

То је питање односа и дејства друштвеног договора и самоуправног споразума, које није до краја потпуно речено, као што се може поставити и питање да ли се законом може утврдити обавеза организације удруженог рада и других организација да примењују одредбе самоуправног споразума или друштвеног договора, сагласно Уставу односно уставном закону (тач. 9, став 3 и 4. XXII амандмана). Сматрамо да би више било у духу самоуправног система ако би се улога и функција закона на друштини начин разлики, као једна привремена и допунска регулативна мера.

Најзад, извесни термини и појмови у нацрту амандмана XXI и XXII нису довољно одређени и дају повода пракси за различита схватања и тумачења, као што је, на пр., термин и појам „социјална сигурност и стабилност”, и други (тач. 3, став 3, амандмана XXI итд.)

4. Но, што бисмо желели истаћи то је наше запажање да се, изгледа, првенствено даје значај друштвеном договору, па тек онда самоуправном споразуму не само у питањима утврђивања друштвених мерила за расподелу личних доходака већ и у читавој области уређивања међусобних самоуправних односа радних људи у организацијама удруженог рада. Укратко,

слажемо се са већ истакнутим мишљењем да би у овој области требало обезбедити пуно остваривање принципа самоуправног утврђивања односа путем инструмента самоуправног споразума од стране самих радних људи у организацијама удруженог рада, на чијој основи би дошло самостално утврђивање одређених односа у овим организацијама, сагласно већ постигнутом споразуму од стране радних организација. А то значи, да би утврђивање одређених односа путем друштвеног договора, у којима учествују структуре ван организација удруженог рада, требало предвидети само као допунску могућност у случајевима када организације удруженог рада самоуправним споразумом те односе нису утврдиле.

То исто би требало да важи и за случај када се организације удруженог рада не придржавају утврђених норми у самоуправном споразуму (или кад он није постигнут), па долази до интервенције закона. У том случају, истиче се у дискусији поводом ових амандмана, да би закон имао изузетну примену и то привремено док радне организације (у одређеном року) самоуправним споразумом саме не утврде одговарајуће норме у односима које регулишу, тако да би са доношењем самоуправног споразума престајала примена закона.

5. На крају, неколико речи и о амандману XXIX овог Нацрта. У нацрту овог амандмана утврђују се права и дужности федерације и њена законодавна функција, која се по садржини и облику захвата знатно, ако не и битно, ограничава у односу на садашњу нормативну делатност федерације. Наиме, федерација, поред остатлог, уврђује и „основна права радних људи у организацијама удруженог рада којима се обезбеђује њихов Уставом утврђен положај у самоуправним и другим друштвено-економским односима”, као и „основна права радних људи ради обезбеђења њихове социјалне сигурности и солидарности” (тач. 3) под 1).

Овде су дата само основна и оквирна овлашћења федерације у области удруженог рада, где спадају свакако и међусобни односи у основним организацијама удруженог рада који настају на основу личног и удруженог рада радника, са елементима *међусобних радних односа радника* које установљава Устав у свом члану 10, који и даље остаје. Отуда, због значаја ових односа, изгледа да би било оправдано да се посебно истакну „међусобни радни односи” као један од битних уставних елемената у области удруженог рада и самоуправних продукционих односа, који су специфични за наш самоуправни друштвени систем.

С друге стране, може се поставити питање да ли појам „социјална сигурност и солидарност „обухватају само основна права из „социјалног осигурања и социјалне заштите” у свом редовном и класичном значењу, или садржи још и друга основна права из радних односа, тј. по основу личног рада, као и основне институте који се односе на лични радноправни статус радника у организацијама удруженог рада, почев од ступања у радну организацију па све до иступања радника из ње. Да ли се ова права могу издвојити као посебна основна права радних људи из система основних права радних људи којима се обезбеђује њихов уставом утврђени положај у самоу-

правним и другим друштвено-економским односима радника у удруженом раду. Сва та права представљају део конститутивних елемената удруженог рада и укупног положаја радног човека у удруженом раду.

Све су то разлози који упућују на закључак да би још једном требало преиспитати одредбе амандмана XXIX у погледу регулисања овлашћења федерације у области удруженог рада и положаја удруженог радника.

Др Драгаш Денковић: ПОТРЕБА ЈАСНИХ КОНЦЕПЦИЈА О ОРГАНИЗОВАЊУ ДРЖАВЕ

Позната је истина да у историји ниједан систем организације државе није ништа друго био него покушај организовања друштва, који је стварно имао само временски ограничен карактер, јер је сваки систем одраз односа друштвених снага који одговара потребама времена и друштвеног развоја. Стога и нема савршених институција за организовање друштва, већ непрестано једне институције замењују друге.

Према томе, не можемо бити догматици ни кад расправљамо о амандманима, нити начелно бити против промена у организацији наше друштвене заједнице, али оно што је неопходно кад се утврђују облици државног уређења и организације друштвене заједнице, јесте одређена и јасна концепција каква се друштвена заједница жели.

Стога се не би смело говорити о федерацији, како то истичу амандмани, а стварно уводити конфедерацију. Тешко је прихватити објашњење да Нацрт амандмана нема у виду ни класичну федерацију ни класичну конфедерацију. То и јесте слабост овог Нацрта, што није концепција јасна, али је изгледа очигледно кад се проучи цео механизам који се предлаже, готово у свим амандманима, да се има у виду улажење у процес преображаја федерације у конфедерацију, али се то не жели отворено да каже. Не видим који би разлог био да се то јасно не каже. Напротив, непрецизност концепције само може допринети новим неспоразумима не само у теорији већ и у практичном политичком животу.

Из материјала који ми је био доступан, сматрам, да је у праву био друг Стане Доланц кад се залагао за организовање новог политичког система који би одражавао модерну социјалистичку државу „која ће стварно бити таква да ће омогућити пуни развитак самоуправних демократских социјалистичких односа у земљи”. Међутим, имам утисак да Нацрт амандмана не даје тај нови политички систем, баш због тога што је комбиновао федерализам са конфедерацијом и скупштински систем са председничким. Ако све републике преко овлашћених представничких органа сматрају неопходним увођење једног или другог система то треба рећи отворено. Под одређеним условима сасвим је могуће и некад потребно уводити онај облик који одговара потребама и развоју друштва. Ако конфедеративни систем одговара осталим републикама под одређеним условима одговара и Србији.

Што се тиче Председништва очигледно је да он није у складу са скупштинским системом и то скупштинским системом који има и Веће